

Predstavljanje baštine na festivalu tradicijske glazbe TradInEtno u Pazinu

Maroević, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:577109>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ETNOLOGIJU I KULTURNU ANTROPOLOGIJU

DIPLOMSKI STUDIJ ETNOLOGIJE I KULTURNE ANTROPOLOGIJE

Lucija Maroević

Predstavljanje baštine na festivalu tradicijske glazbe TradInEtno u Pazinu

Diplomski rad

Mentori: dr. sc. Tihana Petrović Leš, dr. sc. Tibor Komar

Zagreb, rujan 2020.

Izjava o autorstvu

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad *Predstavljanje baštine na festivalu tradicijske glazbe TradInEtno u Pazinu* izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice Tihane Petrović Leš i komentora Tibora Komara. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Lucija Maroević

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Boravak na terenu.....	7
3. „Što god je bilo, mi smo bili tu.“ – Povijest i promjene u oblikovanju festivala.....	14
4. „Taj festival je meni kao rad na sebi, kao terapija.“ – Izvođači na festivalu.....	21
5. „Ovo je više kao neki most prema tom <i>old school</i> načinu shvaćanja tradicije.“ – Aspekt tradicije u okviru festivala.....	26
6. „Svaki dan stvaramo tradiciju. To što radimo ovdje proteklih 10 godina je sada već tradicija.“ – Budućnost festivala.....	32
7. Prije zaključka.....	33
8. Zaključak.....	35
9. Popis priloga.....	38
10. Popis literature.....	38
11. Sažetak rada.....	40

1. Uvod

Tema ovoga rada su TradInEtno festival i prenošenje nematerijalne baštine, u ovom slučaju tradicijske glazbe, u sklopu festivala. TradInEtno je festival tradicijske glazbe u istarskom gradu Pazinu čiji je cilj da, kako stoji na njihovoj web stranici, „očuva i promiče kulturnu baštinu uz suvremenu interpretaciju tradicijske glazbe“¹. Ponukana obilježenom desetom obljetnicom, htjela sam istražiti tradicijski aspekt i saznati kako se taj aspekt i baština prenose u sklopu festivala, kako je festival uopće nastao i razvijao se te kako različiti „akteri“ na festivalu vide svoje uloge u prenošenju i učenju iste te tradicije.

Budući da sam dugogodišnji polaznik njihovih manifestacija, u istraživanje sam ušla vođena trima pitanjima: Kako se razvijao festival i kako je opstao? Tko su sudionici na festivalu, zašto dolaze? Kako se prenosi baština na festivalu? Tko ju prenosi? Kako bih dobila odgovore na pitanja vezana uz festivale, tradiciju i nematerijalnu baštinu, služila sam se radovima autora Regine Bendix, Valdimara Hafsteina te Barbare Kirschenblatt-Gimblett iz zbornika „Proizvodnja baštine: Kritičke studije o nematerijalnoj kulturi“ (Hameršak et al. 2013), kao i knjige „Hrvatsko, seljačko, starinsko i domaće: Povijest i etnografija javne prakse narodne glazbe u Hrvatskoj“ (Ceribašić 2003), „Grad kakav bi trebao biti: Etnološki i kulturnoantropološki osvrti na festivale“ (Škrbić-Alempijević, Kelemen 2012) te „Teren za etnologe početnike“ (Potkonjak 2014).

Iako ima puno literature i izvora o festivalima i festivalizaciji baštine, ovu studiju slučaja posvetila sam posebnoj vrsti događanja, festivala, odnosno kampa. U tekstu ću koristiti oba pojma budući da manifestacija nosi ime TradInEtno festival, no zapravo je riječ o vrsti glazbenog kampa koji ću opisati kasnije u tekstu. U radu ću se stoga služiti obima terminima. U ovoj svojevrsnoj studiji slučaja izvori informacija bili su terenska istraživanja, intervjui, te su mi kao dodatan izvor služili internetski članci koji su pratili deseto i starija izdanja festivala te Facebook stranica TradInEtna kako bih dobila detaljniji uvid u događanja posebice vezana uz deseto izdanje, a o kojima će riječ biti kasnije u radu.

TradInEtno festival sam otkrila 2016. godine i na preporuku prijatelja se priključila kao sudionik. Kako se često govori u „Ethno krugovima“, veoma je lako „navući se“ na glazbene kampove pa

¹ Op. a. Preuzeto s web stranice TradInEtna prilikom pripreme istraživanja 2018., stranica je nedostupna od lipnja 2020.

je i kod mene bio isti slučaj te sam od prvog odlaska do danas nastavila aktivno sudjelovati na njihovim manifestacijama, često i kao volonter. Sa TradInEtnom i njegovim organizatorima osjećam posebnu povezanost budući da su me uveli u cijeli taj svijet i razvili moju priču: od svog prvog TradInEtna posjetila sam dvadesetak drugih kampova i radionica u Hrvatskoj i inozemstvu te se aktivno počela baviti tradicijskom glazbom – kao zborovođa muškog vokalnog ansambla Kitice te kao voditelj radionica tradicijskih pjesama.

Ovim istraživanjem propitujem tradiciju, zatim odnos suvremenih istraživača prema nematerijalnoj baštini te ću pokušati ukazati na budućnost festivala kojim se bavim. Ovim istraživanjem pokušavam propitati tvrdnju „da se baština stvara metakulturnim postupcima koji muzeološke vrijednosti i metode (skupljanje, dokumentiranje, čuvanje, prezentaciju, evaluaciju i interpretaciju) primjenjuju na žive osobe, njihova znanja, prakse, artefakte, društvene svjetove i životne prostore. (...) a izvođači, obredni stručnjaci i obrtnici čija “kulturalna dobra” postaju baština doživljavaju kroz taj proces novi odnos prema tim dobrima“ (Kirschenblatt-Gimblett 2013:65-66). Nastojim istražiti ideju tradicije kao konca kojeg svi mi imamo slobodu i mogućnost plesti, jer mi smo te žive osobe, kako bismo obavijeni u veo ugodne prijateljske atmosfere ostvarili novi odnos prema pletenju. Pokušavajući se odmaknuti od tradicije, odnosno tradicijske glazbe u ovom slučaju, kao muzejskog izložka podvrgnutog „baštinskom režimu“ koji je „tvorevina znanja prepuna stručnjaka i profesionalaca, časopisa i konferencija, oni se većinom bave sredstvima, a ne ciljevima, odnosno bave se metodama i prioritetima ili, češće, pojedinačnim projektima zaštite“ (Hafstein 2013:38), a približiti se ideji da se pozivanjem na tradicijsku glazbu kao dio nematerijalne baštine „polaze pravo na kulturu i organizira društveno polje oko tog prava. Nematerijalna baština je mnogo toga, no među najvažnijim je da je ona instrument za konstituiranje kolektiva. Ona tvori kolektive oko rezidualne kulture: obrta, pripovijedanja, obreda, dramskih prikaza i svetkovina (ibid. 53). Odnos nematerijalne baštine i onih koji je prakticiraju ne uspostavlja se posredstvom zemlje ili teritorija. Umjesto toga, nematerijalna baština opredmećuje prakse i izraze ljudskih zajednica (ibid. 55).

Kako jedan festival u jednom malom istarskom gradu s ograničenim organizacijskim i financijskim mogućnostima uspijeva kroz deset izdanja opstati s time što radi na način na koji to radi i kako se žele dalje razvijati samo su neka od pitanja koja su me zanimala prilikom ulaska u cijelo istraživanje. Već se u vrijeme socijalističke Hrvatske raspravljalo o tome što se i kako

uvrštava u festivale i što spada pod njihovu javnu praksu: izvodi li se staro ili novo, domaće ili nedomaće, obrađeno ili neobrađeno, naučeno po sluhu ili uz pomoć zborovođe. Unatoč snažnim oprekama pretendiralo se ka drugoj soluciji, novom, nedomaćem i naučenom (usp. Ceribašić 2003:188) Iz sličnih ideja je 1945. godine osnovan i Jeunesses Musicales International (u Hrvatskoj je to Hrvatska glazbena mladež osnovana 1954. godine²), organizacija posvećena približavanju glazbe mladima kroz kampove, orkestre, natjecanja, a rezultat gotovo svih projekata predstavlja se u obliku nastupa, često u sklopu glazbenih festivala. Prvi Ethno kamp održan je 1990. godine u Švedskoj i broj Ethno kampova i kampova inspiriranih Ethnom u svijetu od tada neprestano raste. U Hrvatskoj je u drugoj polovici šezdesetih godina tako prihvaćena druga, „nova“ solucija za festivale i smotre koja se održava i danas: „nositelja“ izvorne narodne umjetnosti više i nema toliko koliko ih je bilo 20-30 godina prije te se sada mora dopustiti izvođenje novog, naučenog, iako to nipošto ne znači da materijal koji se izvodi ne pripada njihovim nositeljima. Oni taj materijal osjećaju kao svoj vlastiti, kao dio njihovog identiteta (ibid. 256-257).

I tko su ti „akteri“ koji ostvaruju TradInEtno, kako ga oni doživljavaju? Tri su skupine na koje bismo ih mogli jasnije podijeliti s obzirom na njihovu pretpostavljenu ulogu: organizator, izvođač te publika. Svrha i motivi uključivanja u festival između te se tri skupine, ali i unutar svake skupine, mogu razlikovati (usp. Kelemen, Škrbić 2012:8). Te tri skupine ipak imaju nešto zajedničko bez obzira na moguće razlike između poimanja, a to je da one zajedno čine sudionike festivala. Njih ne doživljavamo kao pasivne primatelje, već prihvaćamo različite interpretacije (ibid. 12). Smatram kako je to važno napomenuti budući da je pojam „izvođač“ ovdje možda nespretan jer na prvu interpretaciju predstavlja samo osobu koja staje na pozornicu i izvodi tradiciju. Međutim, smatram kako čin izvođenja ovdje treba shvatiti prošireno i kako su svi sudionici TradInEtna zapravo i njegovi izvođači te ću stoga u radu koristiti ta dva pojma.

U početnom dijelu rada bavim se prikazom svog terenskog istraživanja provedenog u srpnju 2018. godine kako bih prikazala format festivala te način rada na radionicama, zatim razvojem TradInEtna kao festivala i udruge, začetkom ideje o festivalu te njegovim razvojem i rastom kroz godine kao i ljudima koji su zaslužni za njegovo postojanje. Osim pokretačima i organizatorima, baviti ću se i drugim izvođačima koji sudjeluju u ostvarenju festivala: voditeljima radionica te

² https://www.hgm.hr/o_nama.htm (pristup 15.9.2020.)

sudionicima, a potom analizirati kako su se isti ti izvođači uključili u festival, kako vide tradiciju te koliko uopće stavljaju naglasak na to prilikom sudjelovanja na festivalu. Potom ću se baviti aspektom tradicije na primjeru tradicijske glazbe koja se obrađuje na radionicama, načinima aranžiranja i učiteljima te glazbe. Napose sam svojoj znatizelji pustila na volju te se pozabavila budućnošću festivala i planovima i promjenama koje slijede.

2. Boravak na terenu

Terenski dio moje studije slučaja započinje 18. srpnja 2018. godine odlaskom u Pazin te završava par dana nakon zatvaranja festivala, a odlazak na teren bio je jednokratno budući da je naglasak upravo na desetom izdanju. Kao što sam već prethodno spomenula, s TradInEtnom imam osobnu poveznicu kao dugogodišnji sudionik, istražujem meni blisku temu te mislim da je bilo neizbježno postaviti se autoetnografski (usp. Potkonjak 2014: 28). Svjesna te činjenice i mogućih kritika na pristup, nastojala sam se kao istraživač postaviti što objektivnije, nepristranije te sam svoju perspektivu uvrstila u ovaj rad kako bih dala detaljniji prikaz događanja, strukture radionica te generalnog načina funkcioniranja festivala. Svoj ulazak u teren i njegov tijek u ovom ću poglavlju opisati služeći se figurom tropa (ibid. 67) te tehnikama sudioničkog promatranja (ibid. 68) i intervjuja (ibid. 71). Tokom istraživanja sam također vodila bilješke koje su mi kasnije pomogle oko kodiranja transkribiranih intervjuja (ibid. 82) koji će kasnije u radu biti važna sastavnica prikaza rezultata istraživanja.

Deseto se izdanje odvijalo od 20. do 29. srpnja 2018. godine, a podijeljeno je na edukativni i festivalski dio. Edukativni dio odnosi se na radionice te se odvijao od 20. do 26. srpnja na nekoliko lokacija u gradu – u prostorima Folklornog društva Pazin te u kući organizatora Gorana i Myriam, o kojima će riječi biti kasnije u tekstu, dok se od 26. do 28. srpnja odvijao sam festivalski dio u pazinskom Kaštelu.

Slika 1. TradInEtno logo 2018. preuzet s Facebook stranice TradInEtna. Ilustrirao Henry Marić, 18.3.2018.

U tom sam razdoblju i provela svoje istraživanje te služeći se polustrukturiranim intervjuima razgovarala s kazivačima iz različitih zemalja i s različitim ulogama na festivalu. Neka pitanja koja sam postavljala kazivačima bila su unificirana (primjerice kako su saznali za TradInEtno), dok su druga bila ciljana, ovisno o ulozi kazivača na festivalu (primjerice kako voditelji pripremaju radionice). Svoje sugovornike „lovila“ sam tokom pauza između radionica, što je nekom vanjskom promatraču vjerojatno djelovalo podosta užurbano i stresno – i bilo je. Kao sudionik kampa i vokalne radionice, pauza nisam imala mnogo, a mnogi moji sugovornici su također sudjelovali na više radionica ili, kao voditelji radionice, trebali vremena za pripremu i razradu materijala. Sudionici kampa smješteni su u bivšoj vojarni, sada društvenom centru, dok se na obroke odlazi u kuću organizatora, gdje se održava i kamp, prva radionica nakon doručka.

Slika 2. Atmosfera na jutarnjoj kamp radionici, na fotografiji su voditelji Allan i Aleksandar s desne strane te nekoliko polaznika s lijeve. Fotografija: Jelena Vojinović, 31.7.2018.

Kamp se odvijao od jutra do ručka, a pauza je trajala do popodnevni terminu do plesne radionice koja se odvijala u prostorima Folklornog društva. To je nekim polaznicima omogućilo odlazak na kupanje do obližnjeg vodopada Zarečki krov na rijeci Pazinčici, ili čak do obale na moru. U večernjim satima su uslijedile dvije vokalne radionice, jedna za pjevače početnike u kući organizatora, druga za napredne u prostorima Folklornog društva Pazin. Poslije vokalnih radionica posluživana je večera te su se u kasnovečernjim satima u kafiću Bunkeru održavali *jam sessioni* i intimni koncerti. Osim mog osobnog zgusnutog rasporeda, promjene lokacija radionica kroz dan oduzele su dodatnog vremena, niti sam ostalim polaznicima htjela uskratiti pauzu koju bi možda inače iskoristili za kupanje. Stoga sam, kako se nitko ne bi osjećao prisiljenim na suradnju, u prostoriju za objedovanje postavila tablicu s rasporedom u koju su se svi koji su htjeli sudjelovati mogli školski upisati u vremenu koje odgovara objema stranama. Kada su se prije početka festivala svi sudionici okupili, prilikom objašnjavanja istraživanja sam navela i kako bih voljela proučiti različite izvođače s različitim razinama znanja i razinama iskustva pohađanja

takvih festivala te sam na sreću naišla na susretljivost i dobila šarolik spektar izvođača – dakle, izbor kazivača za ovo istraživanje bio je nasumičan, no vjerujem kako je moje pojašnjenje o potrebi za raznolikosti potaknulo upisivanje u tablicu. Tablica s rasporedom rezultirala je količinom od otprilike pet i pol sati intervjua i pedesetak stranica transkripata koji se, zajedno s bilješkama s terena, nalaze u mom osobnom vlasništvu.

Osim toga sam se, služeći se sudjelujućim promatranjem (usp. Potkonjak 2014: 68), stavila u nekoliko različitih uloga – osim istraživača, bila sam sudionik na radionicama te izvođač na festivalu. Kao što sam prethodno navela, dugogodišnji sam sudionik na festivalu te sam samim time imala bolji izvor informacija koje su potrebne za kontekst istraživanja i općeg shvaćanja koncepta festivala. Kao *insajder* dobila sam izravni pristup načinu rada na radionicama, kako se pjesme uče, podučavaju, kako izgleda proces slaganja aranžmana te kako funkcionira učenje po sluhu. Ključ učenja po sluhu je, po mom mišljenju, razdvajanje podučenog materijala na manje dijelove.

Slika 3. Učenje nove pjesme na kampu. Fotografija: Jelena Vojinović, 31.7.2018.

Voditelj radionice ili sudionik na kampu prvo će u cijelosti predstaviti pjesmu koju je pripremio za radionicu. Potom će o toj pjesmi nešto i ispričati – koje je značenje pjesme, odakle i iz kojeg vremena potiče, gdje je čuo i kako je naučio tu pjesmu. Prije nego što se krene razrađivati melodija pjesme, potrebno je posvetiti se tekstu, odnosno izgovoru. Ako pjesma sadrži više strofa, obradit će se za početak samo prva strofa. Potom se uči melodija pjesme, također segmentirano – stih po stih, nekad čak i pola stiha, a možda čak i dva stiha zajedno ako je tako logičnije učiti melodiju. Sam tekst piše se na velik komad papira kako bi bio čitljiv za sve, a voditelji tekstove pjesama nekad pripreme unaprijed i podijele ih sudionicima. Nakon što je usvojena melodija, prelazi se na tekst sljedeće strofe, ponavlja se melodija s novim tekstom i tako do kraja pjesme. Za kraj se ponavlja cijela pjesma te se često „osvježava“ na početku sljedećeg dana radionice kako bi se još bolje zapamtila. Korištenje velikog komada papira za razliku od papira za svakog sudionika omogućava istima da se više koncentriraju na voditelja radionice, a ne da je fokus na tekstu. Neki će voditelji u potpunosti preskočiti tekst prilikom prvog učenja kako bi pospješili pamćenje, a tekstove će uvesti tek kasnije.

Slika 4. Nije svaku pjesmu lako naučiti. Ovi izrazi lica lijepo dočaravaju kakav je osjećaj učiti istarsku tradicijsku pjesmu. Fotografija: Jelena Vojinović, 31.7.2018.

Nakon što je pjesma naučena, potrebno je poraditi na stilu pjevanja (često je riječ o specifičnim stilovima, kao primjerice istarskom, u slučaju kojeg se detaljno radi na nazalnom tonu) te, ako je pjesma višeglasna, oblikovati glasove, odnosno dionice. Uglavnom svaki sudionik bira koji će glas pjevati, no moguće je i mijenjanje dionica ovisno o manjku ili višku u pojedinim dionicama. Aranžmani na vokalnim radionicama su uglavnom veoma jednostavni i jasni, pjeva se uglavnom višeglasno uz povremenu solo dionicu, dok su na kampu često nešto razrađeniji budući da na toj radionici sudjeluju i svirači, instrumentalisti, često su i pjesme instrumentalne, te je za svaki instrument potrebno smisliti kako će se kretati kroz pjesmu. Kako bi se ovdje uštedjelo na vremenu, često se instrumenti svrstavaju u sekcije: melodijska sekcija su uglavnom gudački i puhački instrumenti, žičani instrumenti su prateća sekcija (sviraju akorde za razliku od melodije), ritam sekcija (perkusije) te pjevači koji mogu imati svoju zasebnu ulogu u orkestru, a mogu se priključiti melodijskoj sekciji ovisno o aranžmanu. Aranžiranje je na kampu uglavnom zadaća voditelja, no često sudionici predlažu što bi se s aranžmanom moglo napraviti kako bi on bio zanimljiviji. Nakon što je sav materijal na radionicama usvojen i aranžiran, vježba se koliko je vremenski moguće prije završnih predstavljanja radionica na festivalskom dijelu TradInEtna. Sudionici na radionicama potom staju na pozornicu te tako postaju izvođači, *performeri*.

Kao izvođač sam tako i ja doživjela prijelaz između edukativnog i festivalskog dijela te vidjela i osjetila kako je to prenositi novostečeno znanje i „novopečenu“ tradiciju na publiku. Budući da tokom istraživanja nije bilo prilike intervjuirati publiku, smatram da je važno u rad uvrstiti barem autoetnografski pristup publici, odnosno bivanja publikom. Osim što sam nastupala kao sudionik dviju radionica, nastupala sam i kao tadašnja članica ženskog vokalnog ansambla Čipkice koji je te godine također slavio svoju desetu obljetnicu. U petak, 27. srpnja 2018. godine nastupala sam u sklopu prezentacija radionica, a dan kasnije, u subotu 28. srpnja s Čipkicama. Nakon tri odlaska na pozornicu bih rekla kako je pazinski Kaštel, u kojemu su se odvijali koncerti, obje večeri bio popunjen publikom, a ni atmosfere nije manjkalo.

Slika 5. Publika uoči koncerta u Kaštelu. Autor vizualnih instalacija na zidovima Kaštela je Lumenartist. Fotografija: nepoznat autor, 28.7.2018.

Plesalo se i pjevalo, šank uz pozornicu je možda dodatno pospješio dobro raspoloženje, a ispred pozornice se skupilo i mnoštvo djece te je Kaštelom odjekivao njihov smijeh i za vrijeme koncerata. Priznajem kako su dobar dio publike činili članovi organizacijskog tima te polaznici radionica koji su se međusobno bodrili, no bilo je i mnogih nepoznatih lica koja su doputovala iz obližnjih dijelova Istre, ali i iz udaljenijih dijelova, pa čak i Zagreba. Jedan od glavnih razloga tomu je vjerojatno bio koncert Afiona koji je uslijedio poslije prezentacija radionice u petak, a ujedno je to bio njihov povratnički koncert nakon gotovo desetljeća nesviranja, ali i koncert povodom 15. obljetnice sastava. Kada nisam bila na pozornici, bila sam ispred nje kao član publike. Kao i ostali sudionici, iz publike sam bodrila svoje prijatelje, a rekla bih da je i veći dio publike svoju pažnju doista usmjerio na ono što se događa na pozornici, neovisno o tome tko je na njoj. Po silasku s pozornice bilo je neizbježno naići na „čestitare“, a i biti „čestitar“. Čestitke su uglavnom veoma jednostavne, no najčešći komentari koje one uključuju vezani su uz

atmosferu koncerta. Bez obzira tko nastupa, atmosfera je, kao što ćemo vidjeti i kasnije u radu, veoma važan element kada pričamo o TradInEtnu.

3. „Što god je bilo, mi smo bili tu.“³ – Povijest i promjene u oblikovanju festivala

Kako bismo se mogli detaljnije pozabaviti ulogom TradInEtna i izvođačima koji na njemu sudjeluju, napraviti ćemo kratki vremenski presjek događaja od začeca festivala do njegovog 10. izdanja te dati uvid u način rada na kampu i utjecaje na njegov rast i razvoj. TradInEtno ugledat će svjetlo dana 2009. godine nakon što Goran Farkaš posjećuje Ethnoambient Salona, festival svjetske glazbe koji se svojevremeno održavao u Solinu. „Kućni“ sastav Ethnoambienta bio je Kries, s kojim je Goranov sastav Veja tada često surađivao. Goran kaže kako je po odlasku na Ethnoambient prvi put dobio ideju za pokretanje festivala:

„Sve je počelo prije 10 godina kada sam se selio u Ljubljani i htio sam imati veze ovdje u Pazinu i ne znam, dobio sam ideju da pokrenem ovakvu vrstu festivala. Zato što je moj bend Veja tada započinjao i tada sam imao uske, prijateljske veze s recimo glazbenicima iz Kriesa koji su me onda pozvali na festival, oni su bili kao kućni bend Ethnoambienta. Tamo mi je možda došla prva ideja 'Aha, mogu napraviti glazbeni festival'. To je bila ideja – i pokušao sam. (...) Prva ideja je bila napraviti glazbeni festival, ali imati i edukacijski dio, ne samo glazbu kao zabavu“ (Goran Farkaš, 18.7.2018.)⁴

Iako TradInEtno nikad nije trebao biti festival posvećen samo istarskoj tradicijskoj glazbi i iako Goran tvrdi kako u početku o tome nije ni razmišljao, edukativni sadržaj je na prvom izdanju ipak bio posvećen istarskoj glazbi:

„Nismo imali zlatnu liniju koja povezuje sve i koja ima jednu generalnu točku ili temu, bilo je samo: 'Da, idemo predstaviti istarsku glazbu, napraviti ćemo i neke radionice o istarskoj glazbi'. Koncertni dio (festivala) bio je uvijek manje-više tu da pokaže različite kulture ili kulturne pozadine. Prve godine smo imali recimo hrvatsku glazbu i jednu gošću iz Mađarske koja je predstavila mađarsku glazbu. (...) Ali edukacijski dijelovi, radionice, bili su bazirani na istarskoj glazbi. S tom smo idejom nastavili u budućnosti kako bismo predstavili i recimo sebi zadali

³ Željko Farkaš, 22.7.2018.

⁴ Prev. Lucija Maroević

zadatak da držimo neke radionice o istarskoj glazbi. Sada su to i plesovi i instrumentali i pjesme i sve uključeno“ (Goran Farkaš, 18.7.2018.)

Prvih nekoliko godina festival je imao skromni trodnevni koncept sa svega par radionica te se odvijao za vikend u lipnju ili srpnju. Goran napominje kako su se osim toga na festivalu u suradnji s Etnografskim muzejom u Pazinu puštali i etnografski filmovi, a filmovi su uglavnom poticali s filmskog festivala ETNOFIL(m) u organizaciji muzeja. Čini se kako je festival od početka imao obiteljski „štih“, budući da su prvi Goranovi pomagači bili upravo njegovi roditelji, kao i njegov brat:

„Na prvom izdanju smo bili ja, moj brat Saša koji je na neki način još uvijek uključen u festival, a bio je tamo jer je tada, a radi to i sada, bio audio inženjer s vlastitom opremom te postavlja razglas pa je to bilo odlično. Ok, ja ću raditi koncerte, a ti ćeš opremu.“ (Goran Farkaš, 18.7.2018.)

„Ja i supruga smo se uključili kao logistički dio, podrška u svakom segmentu, što god je bilo, mi smo bili tu (...) U početku je to bilo skromno, znaš imali smo taj vikend jedan i nekako smo se, ispalo je kao da smo jedna obitelj, bez obzira tko je dolazio, i Kries i Mojmir⁵, ručali smo kod nas doma, spavanje smo isto nalazili, nešto doma nešto ovako, ali uglavnom smo eto, tu smo bili uključeni.“ (Željko Farkaš, 22.7.2018.)

2012. bila je veoma bitna godina za TradInEtno budući da Goran te godine ulazi u partnerski projekt s gradom Pazinom u pretpristupni program fondova Europske Unije. Na taj način omogućen je visok budžet za festival i Goran dobiva priliku od njega napraviti nešto veliko. 2012. Goran osim toga sudjeluje na Ethnofoniku u Parizu, treningu za umjetničke voditelje koji se oslanja na učenje po sluhu i stvaranje modernih aranžmana na primjeru tradicijske glazbe. Ethnofonik je prvi Goranov susret s Ethno kampovima te ga inspirira da sličan koncept uvede na TradInEtno:

„Ne sjećam se (budžeta) jer te godine iskreno nisam mislio o novcu. Moramo napraviti nešto veliko, to je bila poanta (smije se). I jesmo, s trodnevnog je prešlo na festival od 9 dana. Zapravo te je godine bilo 11 dana. Upoznao sam Ethno (kampove) na radionici u Parizu koja se zove Ethnofonik (...) Inspirirali su me program i projekt, što ta tradicijska glazba zapravo, ljudi koji su duboko u tradicijskoj glazbi i oni koji ju samo malo poznaju mogu se sakupiti i napraviti nešto od

⁵ Op. a. Mojmir Novaković, pjevač *world music* sastava Kries te jedan od osnivača festivala Ethnoambient Salona

toga (...) 2012. je bila prva godina kada smo raširili festival na više radionica koje su trajale nekoliko dana, zatim koncert i edukacije za djecu, filmovi, što sve ne, te godine je bilo mnogo toga.“ (Goran Farkaš, 18.7.2018.)

Nakon vjetra u leđa kojeg su mu dali fondovi i novo pariško iskustvo, Goran 2013. godine pokreće i TradInEtno udrugu. Iako je ona u početku trebala biti zadužena za organizaciju festivalskog dijela, organizacija kampa i radionica također pripadaju zadaćama udruge. Nakon *booma* festivala i pokretanja udruge javila se potreba za volonterima jer je festival toliko narastao da ga Goran više nije mogao voditi sam. Mreža volontera je od onda rasla i s vremenom postala stabilna, a od 2015. godine Goran službeno više nije jedini organizator.

Slika 6. Goran Farkaš na otvorenoj radionici i koncertu Veje održanim u subotu, 28.7.2018. u Parku istarskih velikana. Radionici se mogao priključiti bilo tko bez prethodne prijave i plaćanja participacije (odatle naziv otvorena radionica), a ona je zajedno s koncertom ujedno služila kao poziv na festivalski dio TradInEtna. Fotografija: Jelena Vojinović, 31.7.2018.

Myriam de Bonte glazbenica je i socijalna radnica iz Flandrije u Belgiji gdje je dugi niz godina bila organizator Ethno Flanders kampa te umjetnički voditelj na mnogim Ethno kampovima te

Ethnofoniku, gdje i upoznaje Gorana i istog ljeta dolazi sudjelovati na TradInEtnu zajedno s mnogim drugim sudionicima Ethnofonika:

„(Goran) je pozvao cijeli Ethnofonik da te godine dođu na TradInEtno budući da je to mogao financirati. To je bilo super i naravno da nas je mnogo došlo, dakle 2012. sam prvi puta bila u Pazinu. A onda sam ga dvije godine kasnije kontaktirala i pitala 'Ok, ove godine ponovno želim putovati u Hrvatsku, organiziraš li festival još uvijek i kada, mogu li doći?' I onda je rekao da... i kratko nakon festivala smo prohodali pa sam tako bila ovdje 2015., '16., '17. i sada '18. (...) I mislim da smo prvi put kad sam bila u organizaciji 2015. pokušali napraviti veću ekipu jer je mnogo ljudi 2014. kada sam bila tamo reklo da Goran ne bi sve trebao raditi sam i da je previše solo igrač i da bi trebao dijeliti svoje zadatke i zaduženja.“ (Myriam De Bonte, 18.7.2018.)⁶

Nakon što se Myriam priključuje organizaciji, neke se stvari mijenjaju, uključujući i financije. Iako je 2012. godine Goran dobio veliku novčanu potporu, financiranje festivala je i dalje uglavnom lokalno – TradInEtno financiraju grad Pazin i Istarska županija, poneki sponzori, a s vremenom je uvedena i novčana naknada za sudjelovanje na radionicama, također po uzoru na Ethno kampove – u cijenu naknade uglavnom su uključeni i smještaj i hrana.

Nakon rasta 2012. godine počinje se oblikovati format koji će TradInEtno i zadržati kasnijih godina. Cijeli festival, sačinjen od edukacijskog dijela (raznih radionica i predavanja) i zabavnog dijela (koncerata), traje otprilike 10 dana, a za sudjelovanje se mogu prijaviti sve dobne skupine. Tjedan dana posvećeno je radionicama različitih vrsta: vokalna radionica, plesna radionica te kamp radionice su koje su dostupne gotovo svake godine, a povremeno su u ponudi i nešto specifičnija područja, kao radionica dijatonske harmonike (2017.) ili radionica znakovnog dirigiranja *Ritmo con señas* (2016.). Na radionicama se ne koriste notni ili plesni zapisi već se uči po sluhu, a sav materijal koji se na radionicama podučava je tradicijski. Svaka radionica ima svog voditelja koji priprema program koji će se učiti i obrađivati. Za kamp se osim voditelja pripremaju i sudionici budući da svaki sudionik može ponijeti pjesmu iz svoje zemlje, kulture, ili jednostavno pjesmu koja im se sviđa. Sudionici na kampu prezentiraju pjesmu koju su donijeli te uče ostale sudionike po istom principu – po sluhu, bez nota. Uloga voditelja na kampu je da sudionicima pomaže pri podučavanju te pri sastavljanju glazbenog aranžmana za tu pjesmu. Pjesme koje se na kampu javljaju mogu se podijeliti u dvije kategorije: *songs*, pjesme s tekstom,

⁶ Prev. Lucija Maroević

te *tunes*, instrumentalne pjesme. Tokom tjedna povremeno se održavaju predavanja (primjerice predstavljanje projekta Remix identiteta udruge Metamedij iz Pule 2016. godine), projekcije filmova i koncerti stranih i domaćih sastava u večernjim satima, a nakon što završi edukacijski dio, „finalni produkti“ se predstavljaju u obliku koncerata na festivalskom, zabavnom dijelu koji obično zauzima posljednja dva ili tri dana. Osim što sudionici radionica predstavljaju što su naučili i pripremili, na koncertnom dijelu će uglavnom nastupiti veća imena s etno i *world music* scene poput Kriesa, Kazana i Veje. Lokacije održavanja festivala povremeno se mijenjaju, no radionice se uglavnom odvijaju u prostorijama Folklornog društva Pazin te obiteljskoj kući Gorana i Myriam, a događanja otvorena za publiku u Parku istarskih velikana, kafiću Bunkeru te u Kaštelu.

Promoviranje festivala kroz godine se nije naročito promijenilo – u „duhu tradicije“ informacije o njemu uglavnom se šire usmenom predajom, a bitne informacije vezane uz datume održavanja festivala, prijave na radionice i slične informacije najlakše se mogu pronaći na njihovoj Facebook stranici. Ipak, organizatori i njihovi pomagači slažu se s time da se na promoviranju treba dodatno poraditi:

„Rekla bih (da je) dosta loše (smije se) (...) A naša najjača promocija je naša vlastita mreža, E-Mail koji pošaljemo ljudima koje znamo, objavimo na našem Facebooku i onda usmenim putem. Svake godine vidimo da ljudi dolaze jer im je netko rekao za to. Ne zato što su vidjeli reklamu. Ne zato što su čuli na radiju, zato što je netko znao za to i podijelio informaciju. Goran će imati intervju na radiju, imamo postere i *flyere*, no oni su tek sada gotovi, što je očito kasno, no istovremeno vidimo da je jako teško ako ih objaviš ranije. Poster se prelijepi, *flyeri* se izgube u kafiću.“ (Myiram de Bonte, 18.7.2018.)

„To šta se radi preko Facebooka, to je nekakav *guerilla marketing* koji oni odrađuju ciljano sa određenom publikom i tu ima odaziva i tu ima efekta. Međutim za uključiti neke nove ljude i nešto novo napraviti treba daleko više novaca uložiti u marketing.“ (Željko Farkaš, 22.7.2018.)

Što se tiče medijske popraćenosti festivala, ona je uglavnom lokalna – istarski.hr, ipazin.net i pazin.hr prve su web stranice koje iskaču na internet tražilici. [ipazin](http://ipazin.net) najavio je već prvo izdanje festivala kratkim opisom te rasporedom događanja:

„Ovog se vikenda u Pazinu, u organizaciji Gorana Farkaša i Folklornog društva Pazin, po prvi puta održava TradInEtno festival. Zamišljen kao dvodnevno događanje, festival će

zainteresiranima u petak pružiti mogućnost učenja najpoznatijeg Istarskog plesa – baluna, te predavanja i koncert etno skupina Veja, Wedges i članova grupe Kries u subotu.“ (5.6.2009.)

pazin.hr, službena stranica grada Pazina također je najavila nekoliko izdanja festivala, primjerice 8. izdanje 2016. godine:

„Ovogodišnji TradInEtno festival traje od 9. do 16. srpnja a dosadašnju lokaciju pazinskog kaštela zamijenio je hladovinom Parka narodnog ustanka u želji da sve aktivnosti približi sugrađanima i posjetiteljima. TradInEtno je festival tradicijske i etno glazbe (*world music*) koji se održava u gradu Pazinu od 2009. godine Festival obuhvaća koncerte, večer folklor, međunarodni glazbeni kamp mladih glazbenika, plesne i vokalne radionice, sajam tradicijskih zanata i domaće hrane, radionicu oblikovanja gline, izložbe dječjih radova, projekcije etno filmova i mnoge druge aktivnosti.“ (Ranka Šepić, 7.7.2016.)

Prvi članak vezan uz 10. obljetnicu festivala pojavljuje se tek na drugoj stranici, a najavljuje ga još jedan lokalni portal, glasistre.hr te daje pregled radionica i njihovih voditelja kao i sastava koji će nastupiti:

„Od petka 20. srpnja do petka 29. srpnja održava se 10. jubilarni TradInEtno festival, festival tradicijske i etno glazbe, koji se iz godine u godinu širio i razvio u sedmodnevno događanje na raznim lokacijama u Pazinu. Ovogodišnji festival donosi vokalne, instrumentalne i plesne radionice, radionice za djecu, *second hand* sajam i mnoge koncerte. Događanja su odvijaju na raznim mjestima u gradu od Parka Narodnog ustanka, po gradskim ulicama do kafića Bunker i Kaštela.“ (Mirjan Rimanić, 19.7.2018.)

Zanimljiva je činjenica da članaka posvećenih 10. obljetnici nema u većem broju od prethodnih izdanja, a svi članci uglavnom samo prenose tekstove preuzete s TradInEtno web stranice, no najdetaljniji opis radionica i glazbenog programa nudi portal Culturenet.hr:

„Po prvi puta, TradInEtno festival u svom programu donosi radionicu Makedonske glazbe. Radionicu će voditi Aleksandar Jovevski, a to će biti prilika za naučiti neke od najljepših makedonskih pjesama i otkrivanje makedonske glazbe. (...) Ovogodišnja novost su radionice za djecu koje će se održavati u ponedjeljak, četvrtak, petak i subotu, u jutarnjim satima, a obuhvaćati će čitanje priča, te učenje plesova i pjesama. (...) Okosnicu glazbenog programa ovogodišnjeg TradInEtno festivala čine Afion (bend kojeg je osnovala Lidija Dokuzović, tada studentica etnologije, a koji se ponovno okuplja baš zbog nastupa na tradicionalnom desetom TradInEtno festivalu te slavi 15 godina postojanja), Čipkice (etno zbog iz Zagreba koji je iza sebe ima jedan

objavljeni album i veliki broj nastupa i glazbenih suradnji, između kojih je i nastup u emisiji Do posljednjeg zbora s pazinskom etno skupinom Veja), Cumbia Club de Liege (zanimljiv Belgijski bend koji basom, perkusijama, harmonikom i vokalima izvodi glazbu Južne Amerike) te DJ Zem (afrički DJ iz Benina).“ (R.P.B., 18.07.2018)

Portali koji su prenosili informacije o desetoj obljetnici su, kao što sam već navela, uglavnom koristili informacije koje je nudila web stranica festivala, no nisu naveli samo generičke informacije o datumima i izvođačima, već i voditelje, princip rada na radionicama te novine koje deseto izdanje nudi. Medijske pokrivenosti tokom festivala nije bilo te tako mediji nisu mogli napomenuti promjene u rasporedu – primjerice, radionica makedonske glazbe se zbog manjka prijavljenih polaznika nije održala te se Aleksandar priključio voditeljima kampa.

Pretraživanjem interneta također nije moguće naći ništa u ostalim medijima osim intervju s Goranom u emisiji „Iz hrvatske narodne baštine“ Prvog programa Hrvatskog radija koja je emitirana 4. listopada 2018⁷, no emisija nije javno dostupna.

Jedino mjesto na kojemu su konstantno objavljeni sadržaji je Facebook stranica TradInEtna⁸. Deseto izdanje ondje je najavljeno još u ožujku 2018. godine zajedno s datumima održavanja i prijavnicom za radionice. Podsjetnici za prijave objavljeni su na stranici na mjesečnoj bazi, popraćeni pokojom fotografijom ili videom sa starijih izdanja festivala. U srpnju su pred početak festivala osim toga objavljeni sadržaji vezani uz izvođače na glazbenom programu te i sam glazbeni program. I tokom deset dana festivala na stranici je bilo moguće pratiti aktivnosti: već prvi dan objavljen je video s kampa uz opis „Krenuli smo, proglašavamo deseti TradInEtno otvorenim!“. Uslijedilo je još objava s videima ili fotografijama koji su pratili radionice, podsjetnicima na glazbeni dio festivala koji će se održati na kraju, kao i linkovima na portale koji su najavili festival. Glazbeni dio također je popraćen, a neki od nastupa su se putem stranice prenosili uživo. Po završetku festivala objavljen je i album s fotografijama kao i službena zahvala svima koji su podržali festival. Facebook stranica TradInEtna je i dalje aktivna te, budući da web stranica nije u funkciji, jedini službeni izvor informacija o njihovim aktivnostima.

⁷ <https://radio.hrt.hr/ep/iz-hrvatske-narodne-bastine/272063/> (pristup 15.9.2020.)

⁸ <https://www.facebook.com/tradinetno/> (pristup 15.9.2020.)

4. „Taj festival je meni kao rad na sebi, kao terapija.“⁹ – Izvođači na festivalu

Međutim, čini se da je prenošenje informacija o TradInEtnu usmenim putem unosan način prikupljanja novih sudionika i publike budući da su mnogi izvođači sa svojim različitim ulogama upravo na takav način započeli svoju TradInEtno priču. Svi ti izvođači različitih su dobi, iskustava, razina znanja, a i razlozi zašto su odlučili posjetiti/ vratiti se također se razlikuju. Osim organizatora, izvođači čijim sam se ulogama još odlučila pozabaviti su voditelji radionica te sudionici. Također me tokom pričanja njihovih priča zanimalo gdje se tu uklapa sama tradicija i činjenica da je riječ o tradicijskoj, etno, svjetskoj glazbi.

Prva skupina izvođača čijim ću se pričama posvetiti su voditelji radionica. Voditelja je kroz TradInEtno prošla nekolicina, no neki su voditelji ondje svake godine i drže vrstu radionica za koju su se takoreći specijalizirali. Na 10. TradInEtnu odvijaju se 4 radionice : vokalna radionica za naprednije pjevače pod vodstvom Lidije Dokuzović, vokalna radionica za početnike s Dunjom Bahtijarević, plesna radionica s Koveljkom Marečić te ethno kamp s Allanom Skrobeom, Anom Čorić i Aleksandrom Jovevskim.

Kako je prvih nekoliko godina festival bio kraći i naglasak je više bio na samom festivalskom dijelu i nastupima raznih izvođača, Goran na TradInEtno poziva Darija Marušića, vrsnog etnomuzikologa podrijetlom iz sjeverne Istre koji je svoja istraživanja i svoj rad kao muzičar posvetio upravo istarskoj tradicijskoj glazbi. Objavio je nekoliko knjiga o istarskoj glazbi, između ostalog „Piskaj, Sona, Sopi“, a osim toga se aktivno bavi glazbom i kao izvođač: svira violinu, začetnik je sastava Istranova, nastupa s renomiranim glazbenicima poput Tamare Obrovac, a 1999. godine osvaja i Porin za najbolji album etno glazbe.¹⁰ Dario je začetnik Ethno Croatia kampa u Grožnjanu, a svoju pregršt iskustava i znanja odlučio je podijeliti i s organizatorima i s voditeljima radionica pa, kako i sam kaže, uskače gdje treba. Kao dobrog duha TradInEtna poznajem ga i ja, bio je prisutan na svakom izdanju od mog dolaska – Dario na neki način ima ulogu gostujućeg predavača ili voditelja budući da tokom radionica posjeti svaku od njih i na svakoj od njih obradi jednu istarsku pjesmu ili ples koji se uvrštava u repertoar i izvodi na završnoj prezentaciji. S Darijem sam sjela razgovarati u jednoj od pauza u kući organizatora, a sjećam se i gotovog strahopoštovanja s kojim sam mu pristupila i kao glazbeniku i kao

⁹ Jelena Vojinović, 21.7.2018.

¹⁰ https://dariomarusic.com/?page_id=195 (pristup 15.9.2020.)

etnologu, no zbog njegove pristupačnosti sam veoma brzo zaboravila na nervozu i zamolila ga da mi ispriča svoju priču:

„Mislim da me onda drugi put kad je bio TradInEtno pozvao da bi mog'o doć' kao prije nešto svirat, kao nastup, pa tako i onda malo po malo (...) Ja sam tu i sad ak' bilo kome treba nešto, mi kaže šta mu treba (smije se), da mu treba za radionicu, da mu treba za vokalnu radionicu ili instrumentalnu, evo ja sam tu za to. I ples *na tavolac* jer im je to kao specijalnost.“ (Dario Marušić, 23.7.2018.)

Lidija Dokuzović osim Darija je najdugovječnija voditeljica radionice na TradInEtnu te je zadužena za vokalnu radionicu. Pjevačica je renomiranog etno sastava Afion, osnivačica zborova kao što su Čipkice i LeZbor, etnologinja zagrebačkog podrijetla koja živi i djeluje u Švedskoj. Lidiju također upoznajem po svom prvom dolasku na TradInEtno, tada je već nekoliko godina vodila radionice, a nastavlja ih voditi i dalje. Od Lidije sam o glazbi i pjevačkoj tehnici kroz godine naučila mnogo toga, no „ubrala“ sam i pregršt smjernica o pripremi i održavanju radionica te se na njene uvijek rado vraćam. Njena TradInEtno priča kreće preko poznanstava – od Darija Marušića preuzima organizaciju kampa Ethno Croatia te upoznaje Gorana i šalje ga kao predstavnika Hrvatske na nekolicinu Ethno kampova:

„Znaš kako je, ne bavi se puno ljudi tradicijskom glazbom, pogotovo ne na ovakav način. Tako da sam saznala za Gorana Farkaša preko nekoga. On (taj netko) je rekao da je (Goran) lud, sve žive instrumente svira, i kad smo razmišljali koga poslati na Ethno Švedsku preko Hrvatske glazbene mladeži, onda mi je njega prvi put spomenuo. Onda mislim da je Goran mene zvao da Afion svira na festivalu (...) onda sam ja njega kontaktirala da dođe na Ethnofonik kao predstavnik Hrvatske. Bila je delegacija iz Hrvatske, bilo je nekoliko njih i mislim da je bio on. I tad smo se nekako povezali. TradInEtno je tada postojao kao festival, ne kao radionice, radionice nisu bile takvog tipa (...) Prvo je bilo namijenjeno za ove cure odavde jer postoji jedan srednjoškolski zbor koji se zove Rožice i on je rekao da su zainteresirane da dođu. I to su bile besplatne radionice, uglavnom je bilo lokalno stanovništvo. Onda je s vremenom, kako sam ja otišla u Švedsku, onda su valjda nekako iz nostalgije ove moje cure iz bivših zborova počele dolaziti tu na TradInEtno, tako da nekako se to poklopilo. Tako da nekako svake godine imam vokalnu radionicu.“ (Lidija Dokuzović, 23.7.2018.)

Sastavni dio radionica su, osim voditelja, dakako polaznici radionica. Bez obzira na broj radionica, svi polaznici se mogu prijaviti na onoliko radionica koliko žele. Dok će neki odabrati

samo vokalnu radionicu u večernjem terminu kako bi cijeli dan proveli na moru, drugi će ići na sve ili bar većinu radionica. Na razmeđu između voditelja radionice i sudionika stoji Ana Ćorić, glazbena pedagoginja koja je nakon odlaska na svoj prvi Ethno kamp također bila oduševljena načinom rada i atmosferom pa je „zapela“ u tom svijetu i nastavila pohadati takva događanja. Anu sam, kao i prethodno spomenute sudionike, upoznala na svom prvom TradInEtnu kao novopečenu voditeljicu Čipkica i njihov dotadašnji član. Ana se u okviru glazbene pedagogije također bavila istraživanjem jednog Ethno kampa te joj moje istraživanje nije bilo strano, a i prije je bila moj sugovornik u sklopu istraživanja. S Anom na intervju sjedam u Bunker, na kavu, budući da je to kroz godine dolaženja na TradInEtno postala naša lokacija za provođenje pauza između radionica. Ana na 10. izdanju sudjeluje kao voditelj vokalne sekcije kampa, ali i kao polaznik plesne radionice:

„Radila sam u glazbenoj školi u Rijeci, vodila sam zborove u osnovnoj i srednjoj školi, predavala solfeggio i te teorijske predmete i nešto sam se čula bila s Hrvatskom glazbenom mladeži gdje su oni meni rekli 'E čuj, ima jedan trening u Francuskoj, koji je trening za *artistic leaders*, za umjetničke voditelje pa ajde', jer sam ja u zboru radila i etno glazbu između ostalog, a glazbene škole kod nas su dosta klasično orijentirane, tako da oni su rekli 'ajde možda bi bila zainteresirana' i ja sam se doslovce bacila u vatru. Prošla sam, izabrali su mene da idem što je bio veliki skok jer to ideš nakon jako puno tih Ethna i festivala svih, onda ideš da budeš leader, ali ja sam preskočila te korake pa išla obrnutim putem (smijeh) kao i uvijek. I onda sam tamo upoznala Myriam i Gorana i Allana i rekli su mi 'čuj mi na ljeto imamo u Pazinu jedan festival sličnog tipa pa daj dođi'. I ja sam 2015. zbilja i otišla jer sam se zarazila s tom etno glazbom, bilo mi je stalo da gdje god mogu to čut radim i odem (...) ja sam išla na sve radionice koje su postojale, i kamp i sve...“ (Ana Ćorić, 22.7.2018.)

Slika 7. Ana Ćorić na kampu radi s polaznicima radionice. Fotografija: Jelena Vojinović, 31.7.2018.

Polaznika radionica s kojima sam razgovarala bilo je različitih profila i pozadina te su se i njihovi razlozi dolaska ponešto razlikovali, no ponovno su svi moji sugovornici potvrdili da su za festival čuli usmenim putem, preko poznanika, prijatelja i odlučili vidjeti u čemu je stvar. Nekima od njih deseto je izdanje bio prvi put da su posjetili TradInEtno, nekima je to čak bio prvi susret s tim cijelim konceptom, dok su drugi već gotovo veterani i već godinama dolaze sudjelovati. Marta iz Italije se na TradInEtnu prvi put susreće s konceptom kampa, a za njega saznaje preko profesora s fakulteta. Martu upoznajem samo dan ranije, a budući da se mnogi polaznici na kampu ponavljaju, novo lice je uvijek ugodno iznenađenje, kao i činjenica da za TradInEtno nije saznala preko organizatora ili nekoga tko je festival već posjetio:

„Čula sam (za TradInEtno) preko profesora. Studiram u Sienni na jazz akademiji u Italiji, u Toskani, pričala sam s njim o svojoj disertaciji i svojim interesima. I on mi je rekao: „Ako te zanimaju te stvari, idi tamo, bit će ti zanimljivo, zabavno i naučit ćeš mnogo, imat ćeš mogućnost vidjeti, ne znam, tradicijske instrumente i kako ta glazba zvuči i tako dalje (...) Prvi (mi) je službeni dan, stigla sam jučer popodne. I mislim da je odlično, i organizacija i sve, ali pogotovo, sada smo imali prvu radionicu, ali mi je bilo veoma zanimljivo. I činjenica da imamo toliko

vremena istraživati i razmotriti različita rješenja za svaki glazbeni komad.“ (Marta Donnini, 21.7.2018.)¹¹

Neke od sudionika privukli su i „tračevi“ da je 10. izdanje i zadnje te nisu htjeli propustiti priliku. Vincent, violinist iz Belgije također je prvi puta na TradInEtnu. Vincenta sam također upoznala dan prije po dolasku na festival, a ako me sjećanje dobro služi, naš je intervju pod pauzom nakon ručka ujedno bio i naš prvi razgovor. No Vincentu Ethno kampovi nisu strani – 2014. posjećuje Ethno Croatia, upoznaje Gorana i tako saznaje za festival:

„Zato što je bilo čudnih tračeva o tome da je ovo zadnji put da će (TradInEtno) postojati u ovom obliku. I zato što sam svake godine planirao doći i uvijek je bilo dobrih razloga da ne dođem. No budući da je ovo možda zadnja verzija, rekao sam jednostavno idem. Ja naravno moram uspoređivati, uspoređujem s Ethno kampovima, ne mogu samo reći nešto generalno. Dvije glavne razlike kada je u pitanju Ethno je kao prvo važnost pjevanja koja je na redovnom Ethnu mnogo manja, to je manje-više instrumentalna stvar s možda dvije-tri pjesme, to ovdje nije slučaj. A druga stvar je da je ovo međugeneracijski, mislim koristim tu riječ jer se na redovnim Ethno kampovima radi o prenošenju unutar mlađe generacije, dok ono što osjetiš ovdje nije unutar mlađe generacije, već je unutar više njih, što TradInEtno za mene već od početka čini drugačijim. Mislim da su to dvije stvari koje prve primjećujem.“ (Vincent Van den Bossche, 21.7.2018.)¹²

Jelena i Tea dugogodišnje su polaznice radionica i sudionice na festivalu, no obje su krenule kao drugi izvođač – kao gledatelj. Obje su na poziv obitelji ili prijatelja koji su sudjelovali došle posjetiti festivalski dio i pogledati i poslušati završne prezentacije radionica kao i koncerte. Uvučene u tu atmosferu koje su osjetile već iz publike, obje se odlučuju odvažiti na sudjelovanje:

„Pa pretpostavljam da je, vjerojatno preko sestre nekako (...) Prvih par godina sam samo... Da, kao gledaoc, slušaoc zapravo. I kako smo znali Lidiju, kako je ona krenula imati te radionice, onda sam se ja počela upisivat (...) Sve (koncerte i prezentacije) sam gledala. Te radionice i sve i bilo mi je to lijepo jer je cijela obitelj relativno muzikalna. (...) Tako da dosta toga ima u mojoj obitelji, i ja sam pjevala od osnovne škole... ljubav prema tradicijskim pjesmama i interes prema tome je vjerojatno iz obitelji (...) Prvo što me nagnalo je to što volim pjevat. U Poreču nemam mogućnosti, nemamo nikakvih takvih zborova i ansambla gdje bi se ja mogla, voljela priključit. Prvi poriv je bio to iako sam u početku bila tako... strah, trebam, jer ja imam strah od javnog nastupa... imala sam, sad već. I to je ono šta me, prvo Pazin i festival, šta mi je dao i šta mi daje

¹¹ Prev. Lucija Maroević

¹² Prev. Lucija Maroević

svaku godinu je da me sve više i više otvara svaku godinu i taj festival je meni kao rad na sebi, kao terapija, jer iz godine u godinu se sve više otvaram u tom pjevačkom smislu, da mogu istupit, osjećam se podržano ovdje. I taj moment Pazina i što je sve tako *homey*, gdje se osjećaš ugodno i možeš si onda dopustit da se otvoriš i da kreneš i to mi je strašno lijepo tu.“ (Jelena Vojinović, 21.7.2018.)

Teu i Jelenu, kao i većinu mojih sugovornika, upoznajem dvije godine prije. Jelena na TradInEtnu brine o društvenim mrežama i pomaže kao fotograf, a svoje fotografije desetog izdanja mi je za potrebe rada ustupila na korištenje. I s Teom i s Jelenom razgovore vodim u Bunkeru uz kavu budući da su i one na svakom izdanju dio tog rituala. Obje sugovornice se pjevanjem ne bave svakodnevno te im je TradInEtno bio i način da se opuste pred drugima i oslobode osobnih strahova te razviju u pjevačkom smislu:

„Pa krenulo je usmenom predajom (smijeh) zato što je moja prijateljica Tajana, (...) više ne znam ni sama kako, došla do TradInEtna i cijele ove priče, mislim da možda nekako preko Gorana. (...) S tim da sam dolazila čisto na programe, tada kad sam saznala za TradInEtno sam došla ciljano na koncert, neki koncert od TradInEtna ili od radionica. Prvih par godina sam tako dolazila ono, turistički, čisto radi festivala. (...) Bilo mi je super zato što, kao, nisam imala iskustvo. Ljudi oko mene su već puno, ajmo to nazvat, profesionalniji, ali je i dalje atmosfera svejedno kao da se svakom da njegova prilika za učenje na njegovom *levelu* i sve ok.“ (Tea Juretić, 21.7.2018.)

5. „Ovo je više kao neki most prema tom *old school* načinu shvaćanja tradicije.“¹³ – Aspekt tradicije u okviru festivala

Nakon što sam čula priče različitih izvođača koji sudjeluju na TradInEtnu, zanimalo me gdje se u cijelu stvar uklapa aspekt tradicije te koliko je zapravo važna činjenica da je ovo festival čiji je cilj da „očuva i promiče kulturnu baštinu uz suvremenu interpretaciju tradicijske glazbe“, bi li bilo svejedno da je u pitanju neki drugi glazbeni žanr, drugačiji način učenja i drugačija atmosfera te što je to što zapravo privlači ljude da se uključe u ovakav projekt, ako im nije bitna tradicija.

Tko jednom zakorači na Ethno kamp, teško da će ponovno se izvući iz tog svijeta, a teško da će i htjeti. Mnogi sudionici na TradInEtnu su tako posjetit neki od gotovo 30 Ethno kampova širom

¹³ Lidija Dokuzović, 23.7.2018.

svijeta i igrom slučaja se odlučili posjetiti i pazinsku verziju. Privlači ih skupno muziciranje, prijateljska i obiteljska atmosfera o kojoj se tako često priča:

„Moj dojam je da ljudi koji dolaze tu, manje-više su svi ljudi koji su po Ethnima, ovo im nije prvi Ethno i ako nisu sudjelovali na sličnim festivalima, su u tom dijelu, pa oni to uzimaju već nekako, kao u smislu nema potrebe to naglašavat. Mi jesmo u tome, mi znamo da su to pjesme, da je to očuvanje tradicije. Mislim da možda nemaju tu etnološku perspektivu. (...) Pa ja mislim da možda ne (razmišljaju) na nekoj svakodnevnoj bazi, svaki dan, nitko se ne ustane nakon prošlog dana sviranja i 'Uf, sad ću, idem, prenijet tradiciju'. Ali meni se čini, znaš, nitko od nas nije izabrao ići na ne znam kakav festival, jer pjevat recimo možemo se svi nać negdje i bit bit' u zboru... Meni je ovo nešto sasvim drugačije od bivanja u zboru koji mi također većinom pjeva etno, ali ovo je jedna druga priča. Meni se baš sviđa to šta je živo i organski i dalje naglašavam, ja mislim da je upravo to tradicija gdje smo u kontaktu, kontaktu, zajedno pjevamo, zajedno jedemo, zajedno učimo... mislim da je ključ u tome što si ti rekla, ljudi su odabrali baš etno, ne neki drugi festival, a zašto, zato što upravo cijene takvu glazbu i komunikaciju koju nosi ta glazba.“ (Tea Juretić, 21.7.2018.)

Dakako da nemaju svi polaznici iste motive i ista iskustva. Nekima je TradInEtno savršena prilika da se sami dalje razvijaju, ali i da se možda vrate natrag u prošlost i skupe oko ognjišta kako bi zajedno zapjevali:

„Meni su ovdje možda važnije ove stvari o kojima sam ti već pričala. Ali definitivno mi je lijep taj aspekt da ta tradicija koja je zapravo danas, u današnjem svijetu koji je totalno lud i ubrzan, toliko nove muzike ima, to je sve nešto prolazno, sve neki *one hit wonders* koji ni ne zažive (...) Tako mi nekako djeluje da je ovo autentično, autohtono, šta zapravo predstavlja jedan svijet koji je meni osobno bliži od ovog svijeta, svijet u kojem je obitelj bila jako važna, gdje su se svi nalazili oko ognjišta, oko vatre, i pjevali navečer svi zajedno. I to je bilo, nije bilo TV-a i gluposti koje odvajaju ljude jedne od drugih. To zajedništvo, u toj tradicijskoj, kad pomislim na tu muziku, te ljude koji pjevaju tamo negdje u nekim selima u Bosni, Makedoniji i pjevaju te prekrasne pjesme su taj jedan segment obitelji, zajedništva tu koji povezujem s time i meni ta glazba... nemam pojma, mi svi valjda ovdje imamo naštelano, kad posložimo te glasove... ježenje. Ta glazba te u nutrinu, unutra je osjećaš, jer ako ju ne osjećaš nećeš ju moći ni prenijeti.“ (Jelena Vojinović, 21.7.2018.)

Kao što su moji sugovornici već spomenuli, kada je na raspolaganju gotovo 30 Ethno kampova diljem svijeta, a velik broj njih se održava tokom ljeta i neki se često i preklapaju, teško je

odlučiti se baš za onaj u Pazinu. No iako se format radionica na TradInEtnu oslanja na način rada na Ethno kampovima, vokalne radionice i nepostojanje dobne granice su nešto po čemu se on razlikuje i zašto je često privlačan sudionicima:

„Što čujem od ljudi, jer naravno sada se odvija mnogo festivala, razlog zašto bi odabrali ovo je obiteljska atmosfera, jer je lijepo i ugodno, dovoljno je malo da zaista upoznaš ljude, da se zaista povežeš i da nisi samo dio 100 ljudi ili grupe i da pozdravljaš sve, ali zapravo ih ne upoznaš toliko puno. Još jedna stvar za radionice koju smo također pomalo promovirali je slobodno popodne, radimo ujutro i navečer što ljudima omogućuje da spoje godišnji s radionicama pa program radionica nije težak, s cjelodnevnom pjevanjem i sviranjem i onda koncertima i svime time (...) Naravno da za radionice nekako ciljamo na ljude koje već zanima tradicijska glazba. Ethno kamp ima sustav međusobnog podučavanja i mislim da je sada 26 kampova oko svijeta. Ako žele raditi to, neće samo zbog toga doći ovdje. Ako dođu ovdje, to je zbog kombinacije s lijepom atmosferom kao što sam rekla prije. Vokalna i plesna radionica su malo drugačije jer to (na kampovima) ne nađeš često.“ (Myriam de Bonte, 18.7.2018.)

Bi li ovakav festival bio uspješan i da je u pitanju neki drugi glazbeni žanr? Moguće. No tradicijska glazba ima svoju čar i specifična je po načinu prenošenja, a to prepoznaju i sudionici na festivalu:

„Pa ja isto mislim da većina ovdje dođe zbog druženja. I mislim da bi ovakav kamp zapravo mogao funkcionirati s bilo kojom vrstom glazbe, znači nije to nužno da bude tradicijska glazba. Ali opet s druge strane ta tradicijska glazba ima tu, kako da kažem, taj način prenošenja usmenog. Znači to je jedan element iz tradicijske glazbe tako da s te strane su to sastavni elementi tradicijske glazbe. Ali opet kažem, mislim da nužno ne razmišljaju o svojim korijenima, mislim da jednostavno dođu iz drugih razloga ali onda im se ipak nekako podvuče pod kožu ta glazba i onda, nije to sad neki onako, ne bih rekla da sad to bude stil života, e sad ću ja samo brijet na tradicijske pjesme, ali da postane važan moment nečijeg života, mislim da da, i da ljudi počnu malo više razmišljati o tome, mislim da da.“ (Lidija Dokuzović, 23.7.2018.)

Iako mojim sugovornicima aspekt tradicije možda i nije prvi razlog dolaska, već ih više privlače atmosfera, druženje, familijarni odnosi i osjećaj prihvaćenosti i uklopljenosti, svi uviđaju kako ona ipak čuči negdje u podsvijesti ljudi koji se odluče sudjelovati na ovakvom festivalu. Aspekt tradicije tako djeluje kao tanak konac prošiven kroz veo ugodne prijateljske i opuštene atmosfere. Tu atmosferu stvaraju ljudi sami i time se njihove međusobne kulturne veze

pretvaraju u utočište društvene potpore, zajedničke tradicije i individualne sigurnosti unutar kolektiva (usp. Bendix 2013:361). Nematerijalna baština, u ovom slučaju tradicijska glazba, preoblikuje načine na koje se zajednice odnose prema svojim praksama, pa preoblikuje i same zajednice (usp. Hafstein 2013:42-43) i samim time je instrument za konstituiranje kolektiva (ibid. 53). Većina mojih sugovornika upravo je i govorila o tom osjećaju kolektiva, zajedništva, a tradicijska glazba i način na koji se na TradInEtnu s njom radi je ta koja je taj osjećaj i proizvela, kulturna kreativnost je ono što mijenja okoline (usp. Bendix 2013:372).

Još jedan razlog kojim nastojim potkrijepiti svoju možda prepoetičnu teoriju o tome da je tradicija kao tanak konac jest činjenica da tradicijske pjesme obrađene primjerice na kampu često podliježu modernim aranžmanima. To u suštini znači da se tradicijskoj pjesmi dodaje poneki suvremeni element, odnosno da ju se približava popularnim glazbenim žanrovima. No ako se ta tradicijska pjesma toliko „osuvremeni“, je li ona još uvijek tradicijska?

„To su te neke „spike“ koje jednostavno moraš u najkraćim rečenicama objasniti ča *delaš*. Tu je par stvari koje se isprepliću međusobno, tradicija, suvremeno, ubiti di je granica tu. Kroz sve te silne godine festivala je i moje znanje i moja interpretacija tradicijske glazbe isto rasla. Zapravo bi svake godine trebao mijenjati taj tekst ovisno o barem par faktora. Jedan od tih faktora je da tradicija, kako bi reka... Na početku je bilo ono znaš ta ideja, taj pogled na tradiciju iz perspektive nekog izložka. Znači ne neke egzaktne stvari nego trebamo je izvaditi iz nekog spremnika i pokazati tu ekipi, nešto ih naučiti o temu i onda opet spremit. Nekako taj je bio *feeling*. Makar se od sveg teg bježi konstantno jer u isto to vrijeme sam nekako bio na nekoj... pa zapravo jako lošim odnosima s većinom ljudi iz folklornih krugova u Istri. Jer ubiti moja ideja je bila, ne samo moja nego ideja od ljudi tu koji su šta se tiče te tradicije istomišljenici, jedan od njih je usko povezan s TradInEtnom i nekako guru od svih nas ostalih, to je Dario Marušić, ali ima tu i drugih, tu je i Noel Šuran i Zoran Karlić i Branimir Šaina, to su sve neki tad kad smo izašli iz folklornih krugova i pokretali nešto drugo... da nije uvijek to neko muzeološko pokazivanje primjeraka. Tako da s tim nekim prizvukom, primisli smo nekako non-stop prisutni da tradicija nije nešto uspavano nego nešto ča je živo i na živo se izvodi. A nekako zapravo taj ton, što si rekla, kao tradicija sa prizvucima suvremene interpretacije... s tim riječima je najjače objasniti nekima koje se ne bavi tradicijom... ne koji se ne bavi nego koji ne zna da postoji... Znaš ča ne moren to tako usporediti (smije se) Kužiš svi znaju ča je tradicija, ča je, ne znam, čipka, na ovom primjeru sopela – *niki* ne zna *nič* o temu, samo za postojanje – to je taj muzeološki „đir“, ne. E sad time želim reć' da je nama takvim riječima bilo najlakše objasniti takvim ljudima ča mi zapravo

radimo. Ali i dalje ne kuže (smije se) Nije to radi nas ili njih samih nego jednostavno tako je ča se tiče pogleda na tradicijsku glazbu u nekoj široj javnosti.“ (Goran Farkaš, 18.7.2018.)

Tradicija kao muzeološki primjerak ispod staklenog zvona je, rekla bih, potpuna suprotnost od konca u velu. Konac je prožet kroz cijeli komad tkanine koja čini veo, može se savijati, razvlačiti, vijoriti na vjetru, može se pospremiti u ladicu, izvući van nakon deset godina, oprati novim omekšivačem i koristiti kao nov. Njegov izgled nakon bivanja u ladici itekako može reći mnogo toga o tih deset godina koje je proveo ondje, o tome kako je bilo tada, kako je to vrijeme izgledalo i što se u to vrijeme zbivalo.

„Ono što je sigurno je da se sve mijenja, pa tako i tradicija, da bi ona opstala ona se zaista mijenja. Ovo što se ovdje radi, ja bi rekla da je to više neki *fusion*, ono da se dodaju različiti instrumenti koji nisu iz tradicije, ali materijal, materija s kojom se barata je tradicijska, ne? I s druge strane mislim da ovdje ljudi ne pretendiraju ka nekoj izvornosti, to nije smisao ni cilj. Ovdje je upoznavanje s nečim što je tradicijsko, ali nekim zaobilaznim putem, kako bi možda bilo više približeno nekom mladom uhu koje možda nije naviklo na neki drukčiji *sound* i kažem, nekako, ovo je više kao neki most prema tom *old school* načinu shvaćanja tradicije, dakle ne bi rekla da je to samo pobijanje onog folkloru i izvornosti niti to pokušava bit, nego samo neka alternativa jer za sve postoji mjesto i prostor.“ (Lidija Dokuzović, 23.7.2018.)

Mislim da ovaj komentar dobro aludira na prethodno spomenutu kulturnu kreativnost. Kultura je uvijek fleksibilna, a njezini su izričaji dokaz ljudske kreativnosti (usp. Bendix 2013: 354). Te izričaje ovdje predstavlja upravo ta „osuvremenjena“ tradicijska pjesma koja se prilagođava društvenim, političkim i ekonomskim uvjetima našeg vremena (usp. Kirschenblatt-Gimblett 2013: 110-111). Te uvjete u ovom slučaju stvaraju izvođači na TradInEtnu, mlade uši kojima tradicijsku pjesmu tek treba približiti. Time se stvara suvremena interpretacija kojoj TradInEtno i teži i mislim da je ta pjesma upravo to – suvremena interpretacija. Verzija te pjesme koju je voditelj radionice prenio na sudionike možda je bila drugačija od verzije koja je predstavljena na koncertu, no to ne znači da je jedna izvorna, a druga nije, već samo da su obje verzije potvrda kulturne kreativnosti.

I što se dogodi s koncem ako ga odluči utkati netko tko mu nije vlasnik? Kao i temperiranje s „tradicijским aranžmanom“ određene pjesme, tako je zanimljiva i činjenica da zapravo nitko nije dužan prenositi i podučavati glazbu iz svoje zemlje ili svoje kulture. Je li onda bitno da hrvatski konac šije Hrvat, a gruzijski Gruzijac, ili Gruzijac ipak smije posuditi hrvatski konac?

„Ja mislim da je to užasno važno, da se za svaku pjesmu objasni otkud je i šta je. Prvo stvara se jedan kontakt s publikom tako, drugo te pjesme nose, 'ko zna kol'ko su stare, i nose određenu priču, nose tog čovjeka koji je to prenosio, taj jedan put, i mislim da to treba biti nekako, treba se pričati dalje to. Jer meni je tradicijska glazba neodvojiva od priče same i zato mislim da je to jako važno i u principu vidi se između sudionika velika razlika, neki se baš jako pripreme i ispričaju cijeli kontekst nastanka toga, a drugi uopće ne, znači jednostavno im se sviđa ta melodija pa će predstaviti melodiju, ali zapravo od cijele priče o tome nema ništa. Recimo ja sam danas prvi put napravila, ono naučila pjesmu koja nije iz moje zemlje nego iz Španjolske, ali ja sam o tome istraživala, prije nego što sam je radila ja sam doista htjela saznati što više o toj tradiciji i zašto je to tako kako je, naravno ona je meni primamljiva i zato sam ju napravila jer bi bila dobra za naš repertoar tu i sve, ali nisam si dopustila da je samo napravim 'evo to je iz Španjolske ja sad ne znam ništa o tome“ (Ana Ćorić, 22.7.2018.)

„Zapravo je jako važno i tko dolazi na radionicu. Jer ako mi dođu ljudi iz Hrvatske, onda oni malo rjeđe imaju prilike čuti nešto drugo, ok Hrvatska i Balkan, ali recimo njima je zanimljivo čuti neku pjesmu s Korzike ili iz Gruzije ili iz Švedske. I onda kužim da im je to zanimljivo pa onda pokušavam tako neki repertoar. Ako dođe netko iz drugih zemalja, njima je ipak zanimljivije da je nešto ovdje malo bliže, znači onda Hrvatsku ili Balkan, tako da zapravo je sve tu zastupljeno.“ (Lidija Dokuzović, 23.7.2018.)

Ni TradInEtno ni Ethno kampovi od sudionika ne traže da prezentiraju pjesmu iz zemlje ili kulture iz koje dolaze. Odnos nematerijalne baštine, u ovom slučaju tradicijske pjesme, i onih koji ju prakticiraju ne uspostavlja se posredstvom zemlje ili teritorija, već se definira etnografski. Ako materijalnu baštinu sagledavamo kao teritorij, nematerijalnu bismo baštinu mogli sagledati kao zajednicu (usp. Hafstein 2013: 55). Zajednica su u slučaju TradInEtna svi njegovi sudionici koji ne tragaju za „apsolutnim korijenima“ tradicijske pjesme, već ju „nesavršeno imitiraju“ i tako „zajedno rekreiraju“ (ibid. 50-51).

Mnogo je faktora o kojima ovisi što konac čini koncem te tko ga i kako smije koristiti. U suštini konac je i dalje konac, i dalje je utkan u veo. Da bi tradicijska glazba opstala, mora se prilagođavati vremenu u kojem živi da bi opstala. Mora popustiti, zažmiriti na jedno oko i pristati na električnu gitaru u istarskoj *a cappella* pjesmi ili pristati na to da hrvatski učitelj podučava španjolsku pjesmu.

6. „Svaki dan stvaramo tradiciju. To što radimo ovdje proteklih 10 godina je sada već tradicija.“¹⁴ – Budućnost festivala

Deset izdanja TradInEtna pokazuje da se konac nanovo pleće u veći već deset godina, već deset godina pleći dolaze različiti ljudi na različite načine, da bi na kraju svakog izdanja predstavili veći koji su spleli te ga pospremili u ladicu da ga sljedeće godine netko nanovo primi u ruke i pokrene cijeli proces ispočetka. Čini se da su Goran i Myriam nakon deset izdanja ponešto umorni od pospremanja te se TradInEtnu žele posvetiti na nešto drugačiji način:

„Marketing festivala je nikakav, radimo na tome ali... to je jedna od prvih stvari. Drugo, i organizacijski je zapravo prešao već godina svojeg kapaciteta, odnosno festival je prešao kapacitet svojih organizatora. To je ubiti najveći problem (...) Pa jedan od planova je prestat, stat sa 10 godina festivala i to je to. Mi imao drugih stvari koje ćemo raditi, to je sve ok. Taj trodnevni festival sa svim i svačim, to je malo *too much* tako da moraš odustat od onoga ča ne *moreš* više podnest. A drugo je nać' neke nove ljude koji su željni rada na tako nekom projektu. A to je puno volontiranja i ono. Rezultat je fantastičan i svi se super osjećamo nakon festivala al ono, umori. Planovi su fokusirat se na polaznike koji su već bili na nekim od projekata udruge i ubiti nekako namjensko organizirat neke stvari, tematski. Sa nekim događajem ili periodom u godini i tako. I napraviti više manjih takvih događanja kroz godinu. Mislim vjerojatno bi uvijek nakon takvih radionica mogli organizirat koncert i bit prisutni u lokalnoj zajednici s tim zabavnim dijelom. I u principu više manjih edukacija kroz godinu, to je ono ča bi mogli.“ (Goran Farkaš, 18.7.2018.)

Iako se Goran i Myriam u razgovoru često šale kako je 10 samo broj i kako je to samo još jedna odrađena godina, kako i Myriam kaže – to što rade proteklih 10 godina sada je već tradicija. Tradicija koja se mora prilagoditi vremenu da bi opstala i popustiti svoje stroge mjere. U ovom slučaju mora se prilagoditi kapacitetima ljudi koji ju održavaju na životu, njihovim planovima i idejama koje su samo malo promijenile oblik u zadnjih 10 godina i koje će se tako i dalje mijenjati:

„Za nas je to velika stvar jer je deseti, to je samo broj, ali razvijat ćemo stvari u drugom smjeru, planiramo raditi više aktivnosti raspoređenih kroz godinu, kroz cijelo ljeto, zapravo mislim da bismo trebali raditi ono u čemu smo najbolji, dobri smo s *networkingom*, s ugošćavanjem ljudi, dobri smo u organiziranju radionica, zašto ne bismo radili samo to? (...) I mogli bismo imati koncert svaki tjedan. Ovdje ili u Bunkeru, mogli bismo raditi akustične stvari, stvari za djecu,

¹⁴ Myriam De Bonte, 18.7.2018.

mogli bismo imati program za djecu kroz cijelo ljeto samo s ljudima koje poznajemo iz okolice. (...) Planiramo, ja planiram slijediti svoje srce. A sada sam se osjećala kao da slijedimo krajnji rok. Malo smo izgorjeli, Goran i ja, bili smo jako pod stresom i mislim da je to pomalo i zato što smo imali pritisak da moramo ići do desetog i nismo to toliko radili srcem koliko bi trebalo biti. Ali ne želim morati raditi nešto jer moj raspored tako kaže. Jer se više ne ježim od toga. (...) Želim da bude malo, da bude jednostavno i da stvari rješavamo kako dolaze jer dolazi mnogo velikih stvari. Znaš da imamo odlične planove, radionica nesretnih pjesama za Valentinovo, svakakve male radionice, sada imamo prostor u kojemu možemo organizirati radionice...“ (Myriam de Bonte, 18.7.2018.)

Osim nekolicine lokalaca, čini se kako Pazinjani TradInEtno i ne doživljavaju previše pa ne čudi što se organizacijski tim želi više posvetiti promoviranju festivala i uključivanju lokalne zajednice. Nekad im ne odgovara lokacija održavanja (primjerice, često se u Pazinu može čuti kako im je Kaštel na kraju svijeta), nekad su termini, nekad ljudi, a nekad je razlog još jednostavniji – nisu zainteresirani. Svatko tko je iole vezan uz festival ima svoje želje i vizije, no u konačnici svi samo žele da se konac, pa makar u izmijenjenom obliku, nastavi tkati:

„Ja bi voljela da su ljudi koji organiziraju zadovoljni, da im nije stres i muka kad nešto rade. Voljela bi definitivno da ostane, voljela bi da nekako se lokalci više uključe, da nekako se otvori za lokalno jer je lokalni festival, to je ja mislim jedan od rijetkih festivala u Istri koji nije namijenjen baš turistima. Nego koji je namijenjen ljudima iz Hrvatske i ljudima odavde i nekako voljela bi poduprijet takav festival da i dalje funkcionira, sad da li kao festival ili kao radionice, to je na njima da odluče, meni se sviđa ovakav tip radionica gdje se stvarno nešto uči. Iako meni se sviđa ta kombinacija da imamo prvo radionice gdje je jedna priča i onda festival kao kulminacija nečega gdje onda dođu još neki drugi ljudi, onda nekako se još, baš bude slavlje nekako na kraju. Ipak ako su radionice to onda ostane intiman jednokratni događaj koji je svakoj osobi posebno važan, a ne znam kol'ko je to za ovu širu zajednicu važno da postoji, meni onda djeluje da ga možeš napraviti bilo gdje ako ćeš zvati prijatelje iz svog *networka*, onda nije, znaš... ovako kada je i festival uključen, onda nekako baš daje na važnosti lokaciji.“ (Lidija Dokuzović, 23.7.2018.)

7. Prije zaključka

Jesu li se ideje i želje sudionika ostvarile? Prijelaz s jednog velikog godišnjeg festivala na više manjih događanja kroz godinu nakon desetog se izdanja zaista i dogodio. U 2019. godini

TradInEtno udruga organizirala je desetak kraćih radionica (dakle, naglasak je uglavnom na edukativnom dijelu) raspoređenih tokom godine: radionica nesretnih ljubavnih pjesama u veljači, radionica istarskih pjesama u svibnju, vokalna radionica u srpnju samo su neke od njih. Trajanje tih radionica bilo je kraće od dotad poznatog, najviše tjedan dana, no voditelji radionica ostaju uglavnom isti (Dario Marušić, Lidija Dokuzović i Allan Skrobe nastave voditi radionice bez obzira na strukturne promjene). Koncept više kraćih radionica zadržan je i u 2020. godini, no dio planiranih sadržaja je zbog pandemije koronavirusa otkazan. Početkom godine održano je nekoliko manjih radionica, a uspjelo ih se održati nekoliko i tokom ljeta, uključujući Lidijinu vokalnu radionicu. Unatoč promjenama u strukturi festivala, nepobitna je njegova važnost u očuvanju tradicijske glazbe. Pružajući mogućnost pohađanja različitih tipova radionica svim dobnim skupinama i pozadinama i fokusirajući se pritom isključivo na tradicijsku glazbu omogućava svim sudionicima da se stave u ulogu čuvara i prenositelja tradicije. Njen je oblik, promijenjen ili nepromijenjen, izvoran ili neizvoran, po mom mišljenju apsolutno nebitan. Tradicija se mora mijenjati i prilagođavati da bi opstala, mora biti fluidna i savitljiva. Tradicijska pjesma sebi mora dozvoliti da ju skupina mladih glazbenika osuvremeni onako kako im je ugodno, a mora dozvoliti i da ju prenose oni koji možda i nisu bliski zemlji ili kulturi iz koje ona potječe. TradInEtno savršeno je igralište za tu tradiciju, gdje se ona može igrati i otkrivati nove verzije sebe. Kroz deset izdanja prošle su stotine sudionika, svi oni su donijeli jednu tradiciju sa sobom, a kući ponijeli neku sasvim novu koju mogu dijeliti dalje i čuvati za sebe.

Kako dakle zaključiti TradInEtno priču o koncu i velu? Zvuči kao neka bajka, no rekla bih kako biti tamo i jest poput neke bajke. Možda sam nepristrana kada to kažem kao netko tko je s TradInEtnom već godinama povezan i možda ga doživljam drugačije od ostalih sudionika budući da ga ponekad ne mogu ne gledati iz perspektive etnologa. Rekla bih da sam dobila odgovore na pitanja koje sam tražila, no isto tako bih rekla da pitanja ima pregršt i time još mnogo prostora za daljnje istraživanje: Kako TradInEtno funkcionira danas s obzirom na promjene u strukturi festivala koje su uslijedile nakon desete obljetnice? Je li došlo do promjene i/ili proširenja u organizacijskom timu te kako ona utječe na organizaciju? Tko su izvođači, sudionici danas? Kojim drugim radionicama i festivalima se bavi TradInEtno udruga, koja im je svrha, kakva im je posjećenost? Što je s performativnim aspektom TradInEtna, koju ulogu igra publika? Igra li mjesto održavanja ulogu, koji je njegov značaj? Dovoljno je jednom otići onamo i kratko se osvrnuti. Ugodna prijateljska atmosfera obavije te poput vela i tako umotan, ograđen

od svijeta, promatraš kako se oko tebe tkaju neprestano novi konci, a možda i sebe uhvatiš kako tkaš.

8. Zaključak

TradInEtno festival začet je 2009. godine i svoje postojanje zaokružuje 10. i posljednjom obljetnicom 2018. godine. Razvijao se postepeno, u početku je bila riječ o skromnom vikend-festivalu, a od 2012. godine na dalje doživljava rast i napredak – velika financijska podrška kao i svojevrsno proširenje vidokruga organizatora bili su glavni razlozi za to, a od te godine pa do svog posljednjeg izdanja TradInEtno zadržava istu strukturu i koncept. „Opstao“ je zbog kontinuiranog rada i truda organizatora i izvođača, što novih, što onih koji se svake godine vraćaju. Informacije o TradInEtnu najbolje su se širile usmenim putem i tako privlačile mnoštvo interesenata – sudionika različitih dobnih skupina, pozadina i razina predznanja koji su se mogli nesmetano uključiti gdje i koliko su htjeli, koji su pristizali iz različitih razloga – osobni razvoj u glazbenom smislu, druženje i ugodna atmosfera samo su neke od njih. No, preostaje zaključiti što je s prenošenjem baštine u sklopu festivala, kako se ona prenosi te tko to čini.

Kad govorimo o tradiciji, o nematerijalnoj baštini, njeno se shvaćanje promijenilo jer se ona s vremenom počela odnositi i na one koji stvaraju tu glazbu. Cilj takvog shvaćanja je podržati živuću tradiciju tako što vrijednost pripisuje nositeljima, odnosno prenositeljima tradicije (usp. Kirshenblatt-Gimblett 2013:69-70). Kada te izvođače shvaćamo tako, oni postaju biblioteka, muzej, a tradicijska pjesma je njihov izložbeni primjerak, oni su samo pijuni (ibid. 87). U uvodu sam postavila pitanje kako svi sudionici ili izvođači koji sudjeluju u festivalu uopće doživljavaju TradInEtno i htjela sam čuti njihove priče. Zanimalo me kako reagiraju na tu veliku riječ „tradicija“. Čini mi se da mnogima od njih ona čuči negdje u podsvijesti, operira iza zavjese, dok su u prvom planu neke druge ambicije poput druženja ili nekakvog osobnog razvoja. Priče svih mojih sugovornika tako dokazuju kako s kulturom i tradicijom ništa nije crno-bijelo, svaka priča je važna i svaka osoba je važna u tkanju te tradicije, svaki izvođač koji je ikada prošao TradInEtno festivalom bez obzira na ulogu koju je imao. Smatram da prijateljska i obiteljska atmosfera na TradInEtnu i dokazuje koliko su ljudi važni, jer su oni ti koji stvaraju tu atmosferu, sami sebi kroje uvijete za prenošenje te tradicije.

Kao što sam već spomenula na početku rada, već je odavno prihvaćeno da se na festivalima izvodi nešto novo i naučeno jer to ne znači da to nešto novo i naučeno ne pripada nečijoj kulturi, nečijem identitetu. To ne znači da je to nešto novo i naučeno neizvorno. Riječ izvorno se nažalost često povezuje s onim starinskim, seljačkim, posebice kada su u pitanju smotre folklor (usp. Ceribašić 2003:). Imam osjećaj kako ljudi iz „vanjskog“ svijeta koji nisu obavijeni u veu tradicije koji stoji iznad Ethno kampova često to sve trpaju u isti koš i ulaze u poimanje takvih festivala i kampova s istim stavom kakav je vidljiv na smotrama, odnosno da se začude, u najboljem slučaju, kada čuju nešto suvremeno implementirano u njihovu možda podsvjesnu predodžbu tradicijske glazbe kao muzejskoj izložka ispod staklenog zvana. Često je veoma teško ljudima koji nikada nisu sudjelovali na takvom kampu objasniti što se sve ondje odvija i koliko je toga „starinskog i seljačkog“, ako to baš moramo tako zvati, zapravo ostalo sadržano u načinu rada, učenju i prezentiranju te tradicije.

TradInEtno je festival tradicijske glazbe koji je nastao iz želje da se baština promiče i očuva uz suvremenu interpretaciju. Na početku rada postavila sam si nekoliko polazišnih pitanja vezanih uz tu rečenicu, uključujući pitanje prenošenja baštine. Baština, tradicijska pjesma, prenosi se u svakom trenutku bivanja na tom festivalu. Kao organizator često obilaziš događanja kojima si organizator te samim time sudjeluješ u njima, pa makar samo na kratko provirio kroz vrata. Kao voditelj radionice stupaš u izravan kontakt s tom baštinom, sa svime što je povezano sa tradicijskom pjesmom – njenom poviješću, njenim značenjem i njenom melodijom – kako bi ju prezentirao i prenio drugima. Kao sudionik radionice imaš tu čast biti onaj na koga se ta tradicijska pjesma prenosi i biti dio te povijesti i toga značenja. I organizatori i izvođači zajedno zatim, stojeći na pozornici u pazinskom Kaštelu, prenose tu pjesmu na publiku. Konstantna je ta cirkulacija, to prenošenje, a kroz cijeli taj proces prenošenja nešto se i stvori. Neka nova verzija, koja je nastala iz čiste potrebe za opstankom, koja je i dalje u svojoj srži onakva kakvom bi ju neki htjeli zadržati pod staklenim zvonom. Stvori se i nova priča između ljudi, između nositelja te tradicije, implementira se u cijeli proces očuvanja i promicanja, i ta priča je bitna. Početno pitanje o tome tko prenosi tu baštinu time je također odgovoreno: nositelji i prenositelji baštine na TradInEtnu su svi oni koji stupe na taj festival, na festival koji baš svima, bez obzira na pozadinu, omogućava da se priključe kao sudionici na različite moguće načine. Samim time što postoje ljudi, postoji i čin prenošenja. Ti ljudi, ti sudionici, na TradInEtno dolaze zbog ugodne, prijateljske atmosfere, zbog društvenosti, zato što se žele samostalno razvijati, ali u konačnici i

zato što, pa makar i podsvjesno, pridaju važnost tradiciji. Možda usvajanje i prenošenje tradicije sudionicima nije glavni motiv dolaska, no svakako nije zanemariv. U budućim se istraživanjima može raspravljati o tome bi li ovakav festival bio uspješan s drugom vrstom glazbe, no tradicijska glazba ima nepobitnu čar otvaranja znatiželje i vraćanja korijenima, usmeni način na koji se ona na festivalu prenosi u sebi sadrži nešto iskonsko i izvorno, a pridodavanjem suvremenih elemenata opet postaje nešto novo i nešto drugačije. Tradicijska pjesma je promjenom aranžmana i dalje upravo to – tradicijska pjesma. Ona ne postaje nečije vlasništvo, ne dobiva autora, njome se samo igramo kao s plastelinom, mijenjamo i istežemo njen oblik koji u bilo kojem trenutku možemo ponovno formirati u početno stanje. I to je upravo ono što i TradInEtno opisuje – suvremena interpretacija. TradInEtno zaista jest ono što tvrdi da jest. Razvio se iz skromne želje mladog glazbenika da tradicijsku glazbu približi drugima kroz radionice i koncerte, rastao je polako, ali sigurno, uz pomoć poznanstava i priča. Kako su se širile priče, širio se i festival, i rekla bih da je, zaokruživši uspjehe desetom obljetnicom, postigao svoj cilj. Promjene koje su se u konceptu dogodile nakon desete obljetnice ne znače da je postavljen novi cilj, već samo da je i ono postignuto moguće dodatno proširiti.

9. Popis priloga

Slika 1. TradInEtno logo 2018. preuzet s Facebook stranice TradInEtna. Ilustrirao Henry Marić, 18.3.2018.

Slika 2. Atmosfera na jutarnjoj kamp radionici, na fotografiji su voditelji Allan i Aleksandar s desne strane te nekoliko polaznika s lijeve. Fotografija: Jelena Vojinović, 31.7.2018.

Slika 3. Učenje nove pjesme na kampu. Fotografija: Jelena Vojinović, 31.7.2018.

Slika 4. Nije svaku pjesmu lako naučiti. Ovi izrazi lica lijepo dočaravaju kakav je osjećaj učiti istarsku tradicijsku pjesmu. Fotografija: Jelena Vojinović, 31.7.2018.

Slika 5. Publika uoči koncerta u Kaštelu. Autor vizualnih instalacija na zidovima Kaštela je Lumenartist. Fotografija: nepoznat autor, 28.7.2018.

Slika 6. Goran Farkaš na otvorenoj radionici i koncertu Veje održanim u subotu, 28.7.2018. u Parku istarskih velikana. Radionici se mogao priključiti bilo tko bez prethodne prijave i plaćanja participacije (odatle naziv otvorena radionica), a ona je zajedno s koncertom ujedno služila kao poziv na festivalski dio TradInEtna. Fotografija: Jelena Vojinović, 31.7.2018.

Slika 7. Ana Ćorić na kampu radi s polaznicima radionice. Fotografija: Jelena Vojinović, 31.7.2018.

10. Popis literature

Bendix, Regina. 2013. „Nasljedstva: posjed, vlasništvo i odgovornost“. U *Proizvodnja baštine: kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*. Marijana Hameršak, Iva Pleše i Ana-Marija Vukušić, ur. Preveo Mateusz-Milan Stanojević. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 353-376.

CERIBAŠIĆ, Naila. 2003. *Hrvatsko, seljačko, starinsko i domaće: Povijest i etnografija javne prakse narodne glazbe u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.

HAFSTEIN, Valdimar Tr. 2013. „Pravo na kulturu: nematerijalna baština d.o.o., folklor©, tradicijsko znanje™“. U *Proizvodnja baštine: kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*. Marijana Hameršak, Iva Pleše i Ana-Marija Vukušić, ur. Prevela Nina Tuđman Vuković. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 37-63.

KIRSCHENBLATT-GIMBLETT, Barbara. 2013. „Svjetska baština i kulturna ekonomija“. U *Proizvodnja baštine: kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*. Marijana Hameršak, Iva Pleše i Ana-Marija Vukušić, ur. Preveo Mateusz-Milan Stanojević. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 65-117.

POTKONJAK, SANJA. 2014. *Teren za etnologe početnike*. Zagreb: HED Biblioteka i FF Press.

ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ, Nevena i Petra KELEMEN. 2012. *Grad kakav bi trebao biti. Etnološki i kulturnoantropološki osvrti na festivale*. Zagreb: Jesenski i Turk.

Internetski izvori:

RIMANIĆ, Mirjan. 2018. „PAZIN: Počinje 10. TradInEtno festival“. *Glas Istre*, 19. srpnja. <https://www.glasistre.hr/magazin/pazin-pocinje-10-tradinetno-festival-566320> (pristup 15.9.2020.).

R.P.B. 2018. „TradInEtno Festival 2018“. *Culturenet*, 18. srpnja. <https://www.culturenet.hr/default.aspx?id=83567> (pristup 15.9.2020.).

ŠEPIĆ, Ranka. 2016. „U subotu započinje 8. TradInEtno Festival u Pazinu“. *Pazin.hr*, 7. srpnja. <https://www.pazin.hr/u-subotu-zapocinje-8-tradinetno-festival-u-pazinu/?hilite=%27TradInEtno%27> (pristup 15.9.2020.).

„Ethno“. *JM International*. <https://jmi.net/programs/ethno> (pristup 15.9.2020.).

„Our story“. *JM International*. <https://jmi.net/about/our-story> (pristup 15.9.2020.).

„TradInEtno festival“. *iPazin*, 5. lipnja 2019. <https://www.ipazin.net/tradinetno-festival/> (pristup 15.9.2020.).

11. Sažetak rada

Predstavljanje baštine na festivalu tradicijske glazbe TradInEtno u Pazinu

Tema ovoga rada te cilj istraživanja je predočiti na koje se načine baština predstavlja na festivalu tradicijske glazbe TradInEtno u Pazinu u sklopu njegove 10. obljetnice 2018. godine. Na temelju intervjua s različitim sudionicima na festivalu te promatranja sa sudjelovanjem, pritom postavljajući ključna pitanja vezana uz tradiciju i tradicijsku glazbu – kako se ona prenosi, tko ju prenosi, ima li ona granice – razradit će se vrijednosti festivala te uspješnost predstavljanja baštine.

Ključne riječi: TradInEtno, tradicijska glazba, festival tradicijske glazbe, glazbeni kamp, predstavljanje i prenošenje baštine

The presentation of heritage at the festival of traditional music TradInEtno in Pazin

The topic of this paper and the goal of this research is to showcase the different ways of presenting heritage at the festival of traditional music TradInEtno in Pazin within its 10th anniversary in 2018. Based on interviews with different participants at the festival and on participant observation, while asking key questions about tradition and traditional music – how is it being transmitted, who transmits it, does it have borders – the values of the festival and success in the presentation of heritage will be elaborated.

Keywords: TradInEtno, traditional music, festival of traditional music, music camp, presentation and transmission of heritage